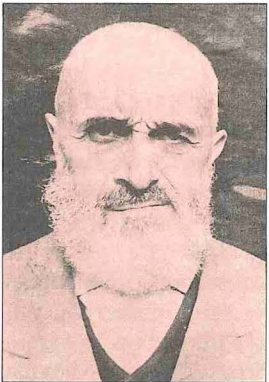

MANASTIRLI İSMÂİL HAKKI

cü rütbeden Osmanlı nişanı ile taltif edildi. 16 Aralık 1908'de Meclis-i A'yân üyeliğine seçildi ve bu görevi yürütürken Sultan Reşad'la birlikte Rumeli seyahatine çıktı. 5 Aralık 1912'de Anadoluhisarı'ndaki evinde vefat etti, cenazesi Fâtih Camii haziresine defnedildi. Arapça, Farsça ve Bulgarca bilen İsmâil Hakkı zengin bir kültüre sahip olup belli bir ilmi seviyeye ulaşmıştı. Ölümü üzerine *Sebilürreşâd*, *Tercümân-ı Hakikat*, *Tasvîr-i Efkâr*, *Teşrih*, *İkdam* gibi dergi ve gazetelerde hakkında yazılar yazılmıştır. Oğlu Âsım Arar, Mustafa Kemal Atatürk'ün özel doktorluğunu yapmış, torunu İsmail Hakkı Arar da Devlet, Adalet ve Millî Eğitim bakanlıkları görevlerinde bulunmuştur.

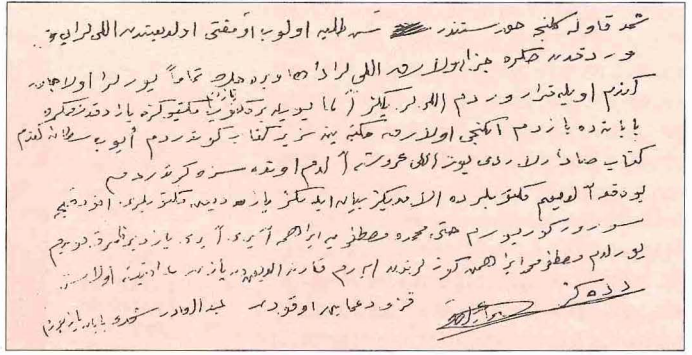
Batılılaşma sürecinin hızlandığı bir dönemde yaşayan İsmâil Hakkı, İslâm diniyle ilgili olarak Batılı yazarlarca ileri sürülen itirazları cevaplandırmaya çalışmış, bu arada nikâh, talâk, tesettür konularını, ayrıca kısas ve had cezaları gibi amelî hükümleri savunmuştur. Kelâm konularını genellikle klasik çerçevede ele almış ve Mâtürfidiyye'ye bağlı olduğunu açıklamıştır. Eserleri İsmail Hakkı İzmirli ve Ömer Nasuhi Bilmen gibi âlimlere kısmen örnek teşkil etmiştir.

Eserleri. 1. *Hâce-i Lisân-ı Osmânî* (İstanbul 1294). 2. *Tercümetü'l-Risâleti'l-Hamîdiyye* (*Beyyinât-ı Ahmedîyye*). Hüseyin el-Cisr'e ait *er-Risâletü'l-Hamîdiyye* adlı eserin tercümesi ve şerhi olup *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildikten sonra dört cilt halinde basılmıştır (İstanbul 1307-1308, 1329). IV. cilt, diğer ciltlerde yer alan nübüvve dair konuların şerhi mahiyetinde olup bizzat müellif tarafından kaleme alınmıştır. Ahmet Gül eseri *Risâle-i Hamîdiyye* (*İslâm Hak ve Hakikat Dinidir*) adıyla sadeleştirerek yayımlamıştır (İstanbul 1973, 1980). 3. *Ahkâm-ı Şehr-i Sıyâm*. Eserde yalnız ramazan ayına dair

Manastırlı
İsmâil
Hakkı

Manastırlı
İsmâil
Hakkı'nın
el yazısı

meselere değil ebeveyn hukukuna riayet, namaz, selâm ve Kur'an tilâveti gibi konulara da yer verilmiştir. *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilen eser daha sonra kitap halinde neşredilmiştir (İstanbul 1309). 4. *Mevâhibü'r-rahmân fi Menâkıbi'n-Nu'mân* (İstanbul 1310). İbn Hacer el-Heytemî'nin *el-Hayrâtü'l-hisân fi menâkıbi'l-İmâmi'l-A'zam Ebî Hanîfe en-Nu'mân* adlı eserinin aslına tam sadık kalınmadan yapılmış tercümesidir. 5. *Metâlib-i İrfâniyye ve İzâhât-ı Nûniyye* (İstanbul 1312). Fâtih Sultan Mehmed devri âlimlerinden Hızır Bey'in *el-Kasidetü'n-nûniyye*'sinin şerhidir. 6. *Vesâilü'l-felâh fi mesâili'n-nikâh* (İstanbul 1313). Nikâh, talâk, ilâ ve zihâr gibi konuları ihtiva eder. 7. *Mevâidü'l-in'âm fi akâidi'l-İslâm* (İstanbul 1314). Askerî liselerde okutulmak üzere kaleme alınmış bir eserdir. 8. *Tefsîr-i Sûre-i Yâsîn* (İstanbul 1316). 9. *Telhîsü'l-kelâm fi berâhîni akâidi'l-İslâm* (İstanbul 1324). İslâm akaidini özet halinde ihtiva eden bir eserdir. 10. *Mevâiz*. Ayasofya Camii'nde verdiği vaazlardan ibaret olup Eşref Edip (Fergan) tarafından bir araya getirilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1324, 1331). 11. *Şerhu's-sadr bi-fezâili leyleti'l-kadr* (İstanbul 1325). 12. *Kitâbü'l-vesâyâ ve'l-ferâiz* (İstanbul 1326). 13. *Kosova Sahrâsı Mev'ızası* (Selânik 1327). Sultan Mehmed Reşad ile birlikte yaptığı Rumeli seyahati esnasında Selânik'te verdiği cuma vaazının özetinden ibaret küçük bir risâledir. 14. *Usûl-i Fıkıh* (İstanbul 1328). Mekteb-i Hukûk-ı Şâhâne'de okutulmak üzere hazırlanmıştır. 15. *Hak ve Hakikat* (İstanbul 1329). Reinhart Pieter Anne Dozy'nin kaleme aldığı ve Abdullah Cevdet'in *Târîh-i İslâmiyyet* adıyla Türkçe'ye çevirdiği esere reddiye olarak yazılmıştır. 16. *Mebâdi-i Fârisî*. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hamidiye, nr. 843). 17. *Füyûzâtü'l-meliki'l-allâm fi kerâmeti Abdisselâm*. Abdülkerim Bermutî'ye dair eserin tercü-

mesi olup bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde mevcuttur (nr. 4672). 18. *Şerhu Mi'yârî'l-adâle*. Bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (TY, nr. 9549). İsmâil Hakkı ayrıca Abdülganî en-Nablusî'nin *Nesemâtü'l-eshâr fi medhi'n-nebiyyi'l-muhtâr* adlı bediyyesinin bir kısmını Türkçe'ye çevirip şerhetmiştir (*Mekteb*, İstanbul 1311, sy. 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21, tür.yer.). Nazif Ay, *Manastırlı İsmail Hakkı'nın İslâm Düşüncesindeki Yeri* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, I, 251; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 222-223; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, İstanbul 1980, II, 285-286; Nazif Ay, *Manastırlı İsmail Hakkı'nın İslâm Düşüncesindeki Yeri* (yüksek lisans tezi, 1995), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 14-17, 95; SM, I (1324), s. 80, 127, 142-144, 209-210, 273-274, 305-307, 337-338, 353; SR, IX (1328), s. 248, 284; "İsmail Hakkı Manastırlı", TA, XX, 307.

SALİH SABRİ YAVUZ

MANASTIRLI MEHMED RİFAT

(bk. MEHMED RİFAT, Manastırlı).

MANCINIK

(المنجنيق)

Muhasaralarda
surları yıkmak için kullanılan
savaş aracı.

Arapça'da mecnak, mancenik, mincenik şekillerinde kullanılan kelimenin Farsça *men cî nîk*, *men ce nîk*, *mencek*, Yunanca *mekhanike* (çark), *monagkondan* geldiği konusunda farklı görüşler vardır. Araplar mancınık kuran veya kullanan kişiye *cânîk*, mancınık uzmanlarına *mancinîki*, mancınıkla atılan taşın *cünuk* derler. Daha küçük bir tür mancınığa *arrâde* adı verilir. *Kazzâf* ve *hattâre* kelimeleri de mancınık karşılığında kullanılmıştır.

Eski Ahid'de geçen (Samuel, I, 17/ 40, 50; 25/29) ve genellikle elle atılan sapan olarak anlaşılan şeyin mekanik bir sapan yani mancınık olması da muhtemeldir. Batı dillerinde mancınık için cinslerine göre çeşitli kelimeler kullanılmaktadır.

Mancınığın ilk olarak Çin'de icat edildiği ve Türkler kanalıyla Batı'ya tanıtıldığı düşünülmektedir. Eski Çin kaynaklarından yapılan iktibaslardan mancınığın tarihinin milâttan önce V. yüzyıla kadar götürülebileceği anlaşılmaktadır (Needham v.dğr., V/6, s. 206). Milâttan önce IV. yüzyıla ait metinlerde, dört ayaklı bir rampa üzerine monte edilen ve kol gücüne nisbetle menzilin oldukça uzatan ve birçok oku aynı anda atabilen düzeneklerden söz edilmektedir (a.g.e., V/6, s. 188-189). Sonraki Çin kaynaklarında taş mermiler atılan mancınığa değişik adlar verilmiştir. Batı'da mancınığı ilk defa Siracusa (Sirakuza) Hükümdarı Büyük Dionysios'un Kartacalılar'a karşı kullandığı ileri sürülmektedir (Derry-Williams, s. 246).

İslâm kaynaklarında mancınığın Hz. İbrâhim'i ateşe atmak için Nemrud'un adamlarından Heyzen tarafından icat edildiği söylenir (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XVII, 43; İbn Kesîr, I, 146). Günümüzde Şanlıurfa'da şehrin güneyinde kalenin bulunduğu tepedeki iki sütun halk arasında Mancınık olarak anılır. *Hadikatü's-suadâ'nın* çeşitli nüshalarında Hz. İbrâhim mancınıkla ateşe atılırken tasvir edilmiştir. Mancınığı Araplar arasında ilk defa III. yüzyılda Hîre'deki Tenûhî Hükümdarı Cezîme el-Ebraş'ın kullandığı kaydedilir (Câhiz, II, 7).

Mancınık, Kur'an'ın düşmana karşı kuvvet hazırlanmasını emreden âyetine (el-Enfâl 8/60) ve Hz. Peygamber'in üç defa tekrarlayarak dikkat çektiği, kuvvetin "atmak" (remy) olduğuna dair yorumuna (Müslim, "İmâre", 167) uygun düşen bir silâh, o döneme göre ileri bir askerî teknoloji idi. Bu bakımdan müslümanlar mancınığı hemen benimsediler ve daha Resûl-i Ekrem hayatta iken kullanmaya başladılar. Hayber Gazvesi'nde yahudilerin müslümanlara karşı mancınık kullandıkları, Hayber'deki Netâh fethiyle elde edilen ganimetler arasında bir mancınığın da bulunduğu bilinmektedir (Makrîzî, I, 318). Bu mancınığın aynı bölgedeki Nizâr Hisarı'nın düşmesini kolaylaştırdığı kaydedilmektedir (Hamîdullah, s. 221). Hz. Peygamber'in Tâif muhasarasında kullandığı mancınığın (İbn Hişâm, II, 483; İbn Sa'd, II, 158, 159; Belâzürî, s. 79)

Hayber'de elde edilen mancınık olması muhtemeldir. Hayber'de kullanılan mancınığın Selmân-ı Fârisî tarafından yapıldığı veya Tufeyl b. Amr tarafından getirildiği de rivayet edilmektedir (Makrîzî, I, 416, 417). Resûl-i Ekrem, Tâif'te Urve b. Mes'ûd ve Gaylân b. Seleme'nin müslümanlara karşı kullanmak üzere arrâde ve mancınık yapımını öğrenmek üzere Cüreş'e gittiklerini haber alarak (İbn Sa'd, I, 312) buna karşılık olmak üzere mancınık hazırlatmış olmalıdır.

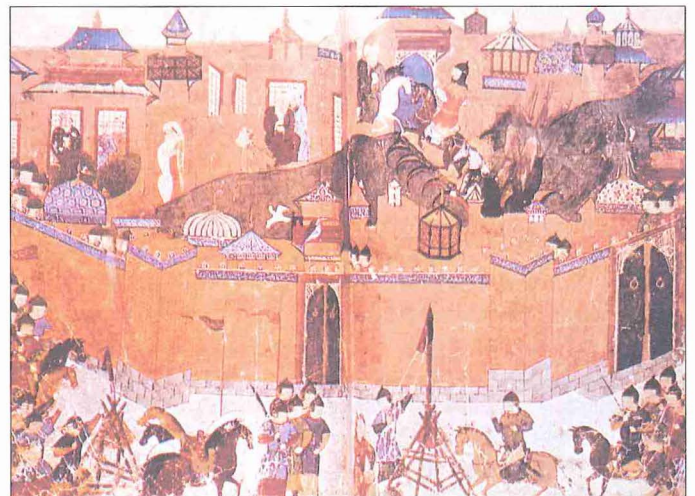
Hz. Ömer dönemindeki fetihlerde de mancınık kullanılmış, Amr b. Âs Mısır-İskenderiye, Sa'd b. Ebû Vakkâs İran fetihlerinde mancınıktan yararlanmıştı. Taberî, Sa'd'ın Behrasir'i muhasara için yirmi mancınık kurdurduğunu söyler (*Târîh*, IV, 6). Emevî ve Abbâsî dönemlerindeki fetihlerde, iç isyanların bastırılmasında ve şehirlerin güvenliğini sağlama da mancınıktan faydalanılmıştır. Hindistan'ın Sind bölgesinde bulunan Deybül'ün fethi sırasında müslümanların "arûs" adı verilen, 500 kişinin idare ettiği bir mancınığı büyük bir maharetle kullandıkları, isabetli atışlarla şehri kısa sürede ele geçirdikleri kaydedilmektedir (Belâzürî, s. 636). Mekke, Abdullah b. Zübeyr'in hâkimiyetine son vermek için 64'te (683) Husayn b. Nümeyr, 73'te (692) Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî tarafından Ebûkubeyb dağına kurdurulan mancınıklarla dövülmüştür. Bu muhasaralar sırasında mancınıkla taş gülle dışında ateş, hatta hayvan ölüsünün dahi atıldığı rivayet edilmektedir (İbn Sa'd, V, 146, 228). 127'de (744-45) Emevî Halifesi II. Mervân'ın kendisine karşı başlatılan isyanın merkezi olan Humus'u kuşatması esnasında şehre seksen kûsür mancınıkla gece gündüz taş gülleler atılmıştır (Taberî,

Târîh, VII, 326). Mancınık şehir ve kalelerin savunulmasında da kullanılmıştır. Ömer b. Abdülazîz'in Anadolu'daki valilerine kalelerin üstüne mancınık kurmaları için mektuplar gönderdiği bilinmektedir (İbn Sa'd, V, 352). Bağdat gibi surlarla çevrili şehirlerin güvenliği için burçlara mancınıklar yerleştirilmiştir. Mancınığın gemiler üzerine yerleştirilerek deniz savaşlarında veya kıyı şehirlerinin denizden muhasarasında da kullanıldığı görülmektedir. Mancınık, Büyük Selçuklu Devleti döneminde de hem kuşatma hem savunma silâhi olarak kullanılmıştır. Selçuklu tahtında hak iddia ederek ayaklanan Muhammed Tapar'ın, ağabeyi Sultan Berk-yaruk karşısında mağlûp olup İsfahan'a sığındığında şehri savunmak amacıyla mancınıkları da kullandığı kaydedilmektedir (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 333).

Eyyûbi Sultanı el-Melikü'z-Zâhir, Antakya topraklarında gerçekleştirilen fetihler sırasında Halep'ten getirttiği mancınıkları kullanmış, 585 (1189) yılında donanmanın denizde kurduğu geçici üstünlükten istifade ederek Akkâ şehrine mancınıklar, arrâdeler, neftçiler sokmuştu. Eyyûbîler devrinde mancınık, arrâde ve debbâbe gibi muhasara aletlerini kullananlara "haccârûn" (taşçılar) veya "cândâriyye" denilirdi. Cándâriyyenin en önemli reislerinden biri olan Tuğrul el-Cândâr'ın Halep ve Ba'lebek kuşatmalarında, Kudüs Krallığı ve Antakya Prinkepsliği topraklarının fethinde ve Akkâ savunmasında büyük hizmetleri görülmüştür (Şeşen, s. 143-144).

Mancınık teknolojisi İslâm ülkelerinde büyük gelişme göstermiştir. Moğol Hükümdarı Mengü Han'ın Çin'den yay ve mancınık ustası getirtmesine, ordusunda çok sayıda hitâyî mancınıkçı, neften-

Hülâgû'nun
Bağdat
muhasarasında
kullandığı
mancınıkları
gösteren
bir minyatür
(Servet
Ukkaşe,
*Mevanatü't-taşvir
el-İslâmî*,
Beyrut 1999,
IV, 135)

Moğol savaşçılarının kullandıkları bir mancınığı gösteren minyatür (David Talbot Rise, *Islamic Art*, London 1986, s. 118)

dâz, çarhendâz bulunmasına rağmen daha sonra yerine geçen Kubilay Han İslâm ülkelerinden mancınık yapacak mühendisler istemiştir. Çin'de ağırlıktan güç alan mancınıklar müslüman mancınığı (phao) olarak tanınmıştır (Needham v.dğr., V/6, s. 218 vd.).

Âşıkpaşazâde, Yıldırım Bayezid'in İstanbul kuşatması sırasında mancınık kullanıldığını, Tursun Bey de fetih esnasında mancınıklar kurulduğunu haber verir. İstanbul'un fethinde surları açmak için toplarla birlikte mancınıktan yararlanıldığı gibi Fâtih Sultan Mehmed Rodos muhasarasında da mancınık kullanmıştır.

Askerlikte her zaman büyük önem arzeden balistiğin gelişmesinde önemli bir merhale olan mancınık üzerine bilinen tek müstakil eser, IX. (XV.) yüzyılda kaleme alınan İbn Erenbugâ ez-Zeredkâş'ın *el-Enîk fi'l-menâcenîk*'idir (TSMK, III. Ahmed, nr. 3469). İbn Erenbugâ mancınığı, harbî, zeyyâr, efrencî, sultânî, iki yaylı keskenil, arrâde, Türkî gibi türlere ayırmıştır. Bunlardan harbî, zeyyâr ve Türkî plan olarak birbirine benzer. Efrencî, sultânî ve arrâde ayrı bir grup oluşturur. Keskenil bir veya birkaç yayın müşterek gerilmesiyle yapılır ve daha çok ok, mızrak gibi şeyler fırlatmak için kullanılır. Müellifin çizimlerinden birinci tür mancınığın yirmi sekiz ana parçadan oluştuğu görülmektedir. Birer kaide üzerinde dikilen dörder direk yukarıda birleşerek birer üçgen oluşturmuş, direkler "cısır" (köprü) denilen ve kaideye paralel şekilde enlemesine çakılan kalaslarla güçlendirilmiştir. Bu şekilde yapılmış iki ayak birbirine simetri oluşturacak şekilde yan yana getirilmiş, zirve kısmında karşılıklı olarak açılan yuvalara asıl fırlatıcı olan ve "sehm" (ok) adı verilen uzun direğin üzerine sabitlendiği dingilin uçları girmiştir. Bu parça sehmi kalın kısmına beşte veya dörtte bir oranında bir noktadan ikiye ayırmaktadır. Kalın uçta içinde ağırlıklar bulunan sandık asılıdır. Diğer uçta fırlatılacak şe-

yin konulduğu iple bağlı bir sapan veya sabit kaşık şeklinde kefe bulunmakta, kullanım sırasında kefe kısmı aşağı çekilip bağlanmakta, içine gülle vb. konulduktan sonra birden bırakılmaktadır. Öbür uçtaki ağırlığın aşağı çekmesiyle gülle hedefe doğru fırlamış olur. İbn Kesir, Kerek muhasarası için yapılmış bir mancınığın direklerinin 18 zirâ (yaklaşık 9 m.), okunun ise 27 zirâ (yaklaşık 13,5 m.) olduğunu, 60 rıtlı (yaklaşık 25 kg.) ağırlığında gülle attığını söyler (*el-Bidâye*, XIV, 218). Hedefin uzaklık ve yakınlığına göre sandık içindeki ağırlık artırılır veya azaltılır. Güllenin daha uzağa atılması istenildiğinde ağırlık artırılarak güç kazandırılır.

Arrâde türü mancınıklar, yere sağlam basması için haç şeklinde çapraz iki veya daha fazla kalastan bir kaide üzerine dikilen bir direk ve üst kısmında okun yerleştirileceği çatal bir bölümden meydana gelmektedir. Ok, fırlatma gücünü ağırlık yerine ucuna bağlı çok sayıdaki ipin aksi yönde hızla çekilmesiyle sağlar. Merminin hedefe isabet etmesi için ortalı gitmesini temin maksadıyla ipler eşit olarak ikiye ayrılıp simetrik halkalardan geçirilir. Daha çok ipin bağlanması için okun uç kısmına enlemesine bir parça ilâve edilir. İki uçtan yapılan takviyelerle bu kısım ikizkenar üçgen şeklini alır. Bu tür mancınıklara tekerlek ilâvesiyle taşınma kolaylığı sağlanabilir. Bu mancınıkların Çin, Batı ve İslâm kaynaklarındaki çizimlerinde büyük benzerlik görülmektedir (İbn Erenbugâ ez-Zeredkâş, s. 100, 101; Needham v.dğr., V/6, s. 212, 213, 234). İbn Erenbugâ'nın efrencî (Frenk usulü) dediği mancınıklarda iplerin yerinde çift taraflı ağırlıklar bulunmaktadır (*el-Enîk fi'l-menâcenîk*, s. 97, 98).

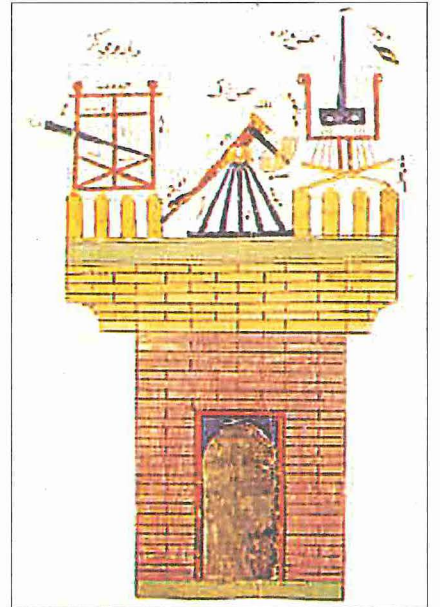
Bunların dışında iplerin bükülme esnekliğinden güç alan mancınıklar da yapılmıştır. Bu tür mancınıklarda dikdörtgen şeklinde güçlü bir iskelenin karşılıklı iki kirişi arasına, tam ortasında ucunda kefe bulunan kol direğinin (ok) monte edildiği ve üzerinde iplerin sarılı olduğu

dingilin uçları girmektedir. İnsan saç ve domuz dışındaki hayvanların sinirlerinden yapılmış ipler dingile ve kola levye ile iyice sarılarak çakıldak tabir edilen dişlilerle sabitlenir. Çakıldak âniden boşa alındığında bükülen iplerin etkisiyle kefeye konulmuş mermi hedefe fırlar. Kolun çarpması ve etkinin artması için iskelenin ortasına karşılıklı olarak dikilen ve yanlardan desteklenen iki direğin birleştirilmesiyle bir yastık yapılır.

Mancınıklarla ağır taş gülleler, pamuk, paçavra gibi şeylere emdirilip tutuşturulan yanıcı maddeler ve içine akrep vb. doldurulmuş büyük cam kavanozlar veya küpler fırlatılırdı. Düştüğü yerde kırılan kavanozlardan çıkan akrepler düşman içinde paniğe sebep olurdu. Bu tür mancınıkların (arrâde) Sâsânî Hükümdarı Enûşirvân tarafından Nusaybin'in fethinde kullanıldığı, onun toplattığı akrepleri cam kavanozlarla şehre fırlattığı rivayet edilir (Yâkût, V, 288).

Mancınık kullanılış şekline göre İslâm hukukunda tartışma konuları arasına girmiştir. Tartışılan konulardan biri muhasara edilen kalede çocuk, kadın ve müslüman esirler varsa mancınık kullanılıp kullanılmayacağıdır. Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî doğrudan evler ve siviller he-

Bir kale burcunda üç mancınık gösteren minyatür (İbn Erenbugâ, *el-Enîk fi'l-menâcenîk*, TSMK, nr. 3469, vr. 63*)

def alınmadıkça mançınık kullanılmasını câiz görmüş ve Hz. Peygamber'in Taîf Muhasarası'nı örnek göstermişlerdir. Ancak Evzâî, Feth sûresinin 25. âyetine dayanarak bu uygulamayı câiz kabul etmemiştir (*el-Ûm*, IV, 287; VII, 349). Tartışılan bir diğer konu da mançınığın kullanımı sırasında meydana gelen kazalarda ölenlerin diyetleriyle ilgilidir (*a.g.e.*, IV, 288).

BİBLİYOGRAFYA :

Zemahşerî, *el-Fâ'ik*, I, 240; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, I, 307; II, 46; III, 476; *Lisânü'l-Arab*, "ard", "lhd", "kzf", "cnk", "fnk", "mclq" md-leri; *Türk Lugatı*, IV, 408; Müslim, "İmâre", 167; Şâfiî, *el-Ûm* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Beyrut 1393, IV, 287, 288; VII, 349; İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 483; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 312; II, 158, 159; V, 146, 228, 352; Câhiz, *el-Beyân ve'l-tebyîn*, II, 7; Fâkihî, *Ahbaru Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1407/1986-87, II, 360, 372-373; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 79, 318, 636; Ya'kübi, *Târîh*, I, 24; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, XVII, 43; a.m.f., *Târîh* (Ebü'l-Fazl), IV, 6; VII, 326; Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-uşûl* (nşr. Abdurrahman Umeyre), Beyrut 1992, I, 63; II, 275; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *et-Tebşira*, Mısır 1966, I, 114-115; İbn Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut 1405, IX, 261; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 288; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 333; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Ebü Müslim v.dğr.), Beyrut 1987, I, 138, 146; XIII, 134; XIV, 218; İbn Menglî, *el-Hiyel fi'l-hurûb ve fethu'l-medâ'in ve hüfû'd-dürûb* (nşr. Nebîl M. Abdülaziz Ahmed), Kahire 2000, s. 321, 322; Ali b. Muhammed el-Huzâî, *Tahrîcü delâlati's-sem'iyye* (nşr. Ahmed M. Ebü Selâme), Kahire 1401/1981, s. 489-492; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'* (nşr. Abdullah İbrâhîm el-Ensârî), Kahire, ts., I, 318, 416, 417; İbn Erenbugâ ez-Zeredkâş, *el-Enîk fi'l-menâcenik* (nşr. İhsan Hindî), [baskı yeri yok] 1405/1985, s. 16 vd., 39 vd., 51, 53, 97-98, 100-101, lv. 1-7, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23; Âşikpaşazâde, *Târîh* (nşr. Nihal Atsız), İstanbul 1970, s. 71; Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 51; Abdülhay el-Kettanî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), II, 133, 134; Abdurrahman Zeki, *es-Silâh fi'l-İslâm*, Kahire 1951, s. 57, 58, 59; T. K. Derry - Trevor I Williams, *A Short History of Technology from the Earliest Times to A.D. 1900*, New York 1960, s. 246; Muhammed Hamîdullah, *Hazreti Peygamber'in Savaşları ve Savaş Meydanları* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1981, s. 193, 194, 199, 221, 222, 268; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbiler Devleti*, İstanbul 1983, s. 143-144; R. Milstein, *Miniature Painting in Ottoman Baghdad*, Costa Mesa 1990, s. 12 vd., 18, 23; Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 1992, I, 156-157; T. Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Kullanılan Silahlar*, Ankara 1993, s. 77, 87; J. Needham v.dğr., *Science and Civilisation in China*, Cambridge 1985, VI/6, s. 184 vd., 188-189, 200, 203 vd., 206, 207, 208, 210, 212, 213, 218-221, 226, 227, 232, 234, 235; Pakalın, II, 404; D. R. Hill, "Man'djanişk", *EP* (İng.), VI, 405-406; Ahmet Önkâl, "Cezîme el-Ebras", *Dia*, VII, 509.

NEBİ BOZKURT

MÂNERÎ, Şerefeddin (شرف الدين المانري)

Şerefüddin Ahmed b. Yahyâ
b. İsrâîl el-Mânerî el-Firdevsî
(ö. 783/1381)

Kübreviyye tarikatının
Firdevsiyye koluna mensup âlim
ve mutasavvîf.

689'da (1290) Hindistan'da Bihâr yakınlarındaki Mâner'de doğdu. Babası Orta Asya'dan Bihâr'a göç eden bir aileye mensuptur. İlk öğrenimini doğduğu şehirde tamamladı. Bu yıllarda dönemin meşhur âlimlerinden Mevlânâ Eşrefeddin ile tanıştı. Eşrefeddin, onun ilmî konulara duyduğu aşırı ilgiyi görünce kendisini Sonargaon'a (Dakka) götürdü. Burada dinî ilimleri tahsil eden Mânerî, fıkıh konularında serbest yorumları ve kolaylaştırıcı usulleri tercih eden hocalarının, özellikle Emîr Fâzıl-ı Belhî'nin etkisinde kaldı. Bihâr'a döndükten sonra ders verip öğretici yetiştirmeye başladı. Tasavvufla ilgilendiği bu yıllarda ailesini Mâner'de bırakarak daha önce adını duyduğu Çiştî şeyhlerinden Nizâmeddin Evliyâ'ya (ö. 725/1325) intisap etmek üzere Delhi'ye gitti. Ancak oraya vardığında Nizâmeddin Evliyâ vefat etmiş olduğundan onun müridleriyle tanışabildi. Çiştî dervişleriyle görüştüğten sonra Mânerî'nin tasavvufa duyduğu ilgi daha da kuvvetlendi. Uzun süren intisap arayışlarının ardından, Necmeddin-i Kübrâ'nın halifelerinden Seyfeddin el-Bâharzî'nin yanında yetişen Bedreddin es-Semerkandî'nin halifesi ve bu tarikatın Firdevsiyye kolunun piri Necibüddin-i Firdevsî'ye intisap etti. Tekrar Mâner'e dönerek bu defa medrese ilimlerini okutmaya devam etmenin yanı sıra müşşid olarak da faaliyet göstermeye başladı. Fakat bir süre sonra haktan uzaklaşıp Hindu zâhidleriyle birlikte Rajgir ormanında inzivâyâ çekildi. Sadece cuma günleri şehre inen Mânerî, Nizâmeddin Evliyâ'nın müridlerinin ısrarı üzerine Bihâr'a döndü ve kendisi için yapılan basit hankahta sohbetlerine devam etti.

Mânerî'nin bölgede şöhreti hızla yayılınca Sultan Muhammed b. Tuğluk Şah, Bihâr Valisi Mecdülmülk'e emir vererek şeyh için bir hankah yaptırmasını istedi, hankaha devlet arazileri ve köyler vakfetti. Mânerî bu gelirlerle hankahta dinî ve sosyal birçok alanda hizmet vermeye başladı. Hindistan'ın çeşitli bölgelerinin yanı sıra özellikle Orta Asya'dan gelip Mâ-

nerî'ye intisap eden müridlerin çoğunun tüccar, öğrenci ve halk kesiminden olduğu kaydedilmektedir.

Necibüddin-i Firdevsî'ye nisbet edilen Firdevsiyye'nin XIV. yüzyıldaki en büyük temsilcilerinden biri olan Mânerî'ye göre Allah'ın rızasını kazanmanın yolu insanların gönüllerine huzur ve sükûn sunmaktan geçmektedir. Onun başarılı olmasının temel sebeplerinden biri de toplum içindeki durumlarına bakmadan insanlara eşit şekilde değer vermesi ve onları irşat etmeye çalışmasıydı. Mânerî ile birlikte Hindistan'da Çiştî'ye'den sonra Kübrevî kültürü de yayılmaya başlamıştır.

Eserleri. 1. Melfûzât. Mânerî'nin tasavvufa intisap etmeden önceki dönemde verdiği derslerden oluşmaktadır. *Ma'denü'l-me'ânî* (Bihâr 1884) ve *Hân-ı Pürni'met* (Bihâr 1903) adlı kitaplar bu eserden yapılmış derlemelerdir. **2. Mektûbât-ı Sadî.** Allah ve peygamberlik konusuna dair 100 mektuptan meydana gelen eserde Mânerî'nin nübüvvet-velâyet meselesiyle ilgili tartışmalara açıklık getirmeye, adını zikretmeksizin İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini anlatarak bunları yanlış anlamaları sebebiyle yolunu şaşırان sûfleri uyarmaya çalışmıştır. Eser Paul Jackson tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir (Bombay 1985). **3. Mektûbât-ı Dû-Sadî.** Sultan Muhammed b. Tuğluk'un ve diğer bazı kimselerin kendisine gönderdiği mektuplara cevap olarak yazılmış 200 mektubu içeren eserde dinî ve tasavvufî birçok konuya temas edilmiştir. Eserin bir nüshası Lahor'da Kitâbhâne-i İslâmî'de bulunmaktadır. Mânerî'nin hayatının son günlerinde söylediklerinin *Vefeyâtnâme* adlı bir eserde derlendiği kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhak ed-Dihlevî, *Ahbarü'l-ahyâr*, Delhi 1283, s. 113; Muzaffer Belhî, *Mektûbât-ı Muzaffer-i Belhî*, Hudâbahş Ktp., Ms., nr. 1859/A; S. Trimmingham, *Sufi Orders in Islam*, Oxford 1977, s. 98; İqtidar Husain Siddiquî, "New Light on Bihar's Eminent Sufi Shaikh Sharaf al-Din Maneri and His Times", *Muslim Shrines in India* (ed. C. W. Troll), Delhi 1989, s. 262-274; a.m.f., "Firdeusi Silsilah and Shaykh Sharaf al-Din Yahya Maneri", *Tahkîkât-i İslâmî: Quarterly*, VI/2, Aligarh 1897, s. 33-47.

İQTIDAR HUSAIN SIDDIQUI

MÂNEVİYYE

(bk. MANİHEİZM).